

OBSERVATIE VAN BETROKKENHEID

WEETJE

Onderzoek bevestigt dat een hoge betrokkenheid van leerlingen verband houdt met betere prestaties en met een lager percentage aan vroegtijdige schoolverlaters. Een lage betrokkenheid van leerlingen op school is een van de cruciale vroege indicatoren van een problematische schoolloopbaan.

Betrokkenheid is iets 'kneedbaars'. Je kunt als leerkracht de betrokkenheid van je leerlingen beïnvloeden. Daarom is het belangrijk om betrokkenheid te herkennen en signalen te interpreteren in de klas- en schoolcontext.

DOEL

Met dit observatie-instrument kan je observeren hoe betrokken je eigen leerlingen zijn. Aan de hand van een aantal signalen kan je nagaan of er aandacht en activiteit is. Vanuit je reflectie kan je initiatieven ondernemen om betrokkenheid te verhogen.

AANPAK

Er zijn heel wat verschillende mogelijkheden:

- Je kan het zelf in je eigen klas gebruiken wanneer leerlingen bezig zijn met een activiteit.
- Je kan een klasgroep gaan observeren tijdens de les van een collega.
- Je kan een collega vragen om in jouw les enkele leerlingen te observeren.
- Je kan een vaste camera plaatsen in je les (best frontaal zodat je de lln goed ziet) en achteraf de betrokkenheid van je leerlingen onder de loep nemen.

Als je dan wil werken aan het verhogen van de betrokkenheid, kan je aan de slag

- rond betrokkenheidsverhogende elementen (zie www.steunpuntgok.be)
- met je eigen leerkrachtstijl. Zie observatie-instrument leerkrachtstijl.

A. Definitie betrokkenheid

Betrokkenheid is een bepaalde belevingswijze bij een activiteit of een aanbod. Deze belevingswijze uit zich in:

- geconcentreerde, aangehouden en tijd vergeten activiteit
- engagement en zich openstellen
- intense waarnemingen en betekeniservaring
- geboeid en gemotiveerd bezig zijn
- sterke voldoening
- grote energie

Betrokkenheid ontstaat:

- wanneer de activiteit aansluit bij de **exploratiedrang**
- wanneer de activiteit zich aan de grens van de **individuele mogelijkheden** situeert

Betrokkenheid & leren:

- Betrokken activiteit is ontwikkelingsbevorderend
 - omdat men niet gewoon bezig is, maar mentaal volop actief.
 - omdat men zich aan de grens van zijn mogelijkheden beweegt.
- Betrokken activiteit leidt tot fundamenteel leren
 - men krijgt - beetje bij beetje - anders en beter grip op de wereld.

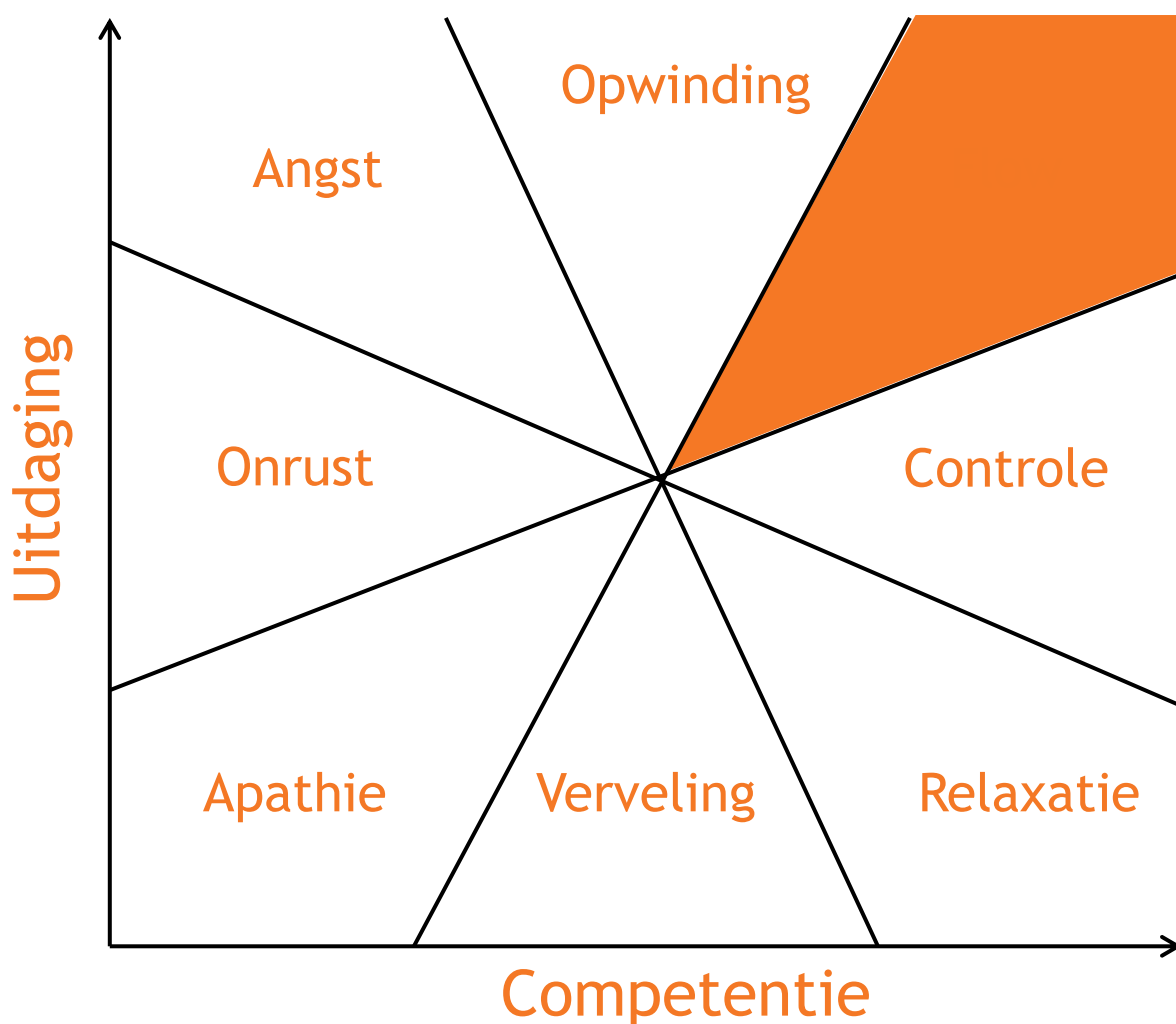
Betrokkenheid is meer dan bezig zijn. Er is niet alleen hoge concentratie, maar ook mentale activiteit bij betrokkenheid: meer dan routinematig bezig zijn; iemand die altijd heel ijverig meedoet, maar beneden zijn/haar niveau van ontwikkeling, is niet echt betrokken.

Betrokkenheid is niet hetzelfde als 'wat de persoon kan'. Betrokkenheid is een toestand die bij alle mensen kan voorkomen ongeacht hun ontwikkelingsniveau. (Laevers, 1994)

Csikszentmihalyi (1988) beschrijft deze vorm van betrokkenheid met het concept 'flow'. Flow wordt volgens hem bereikt als tijdens een activiteit waar de capaciteiten van een persoon en de moeilijkheid van de activiteit in evenwicht zijn. Iemand in flow vertoont volgende kenmerken:

- Intense concentratie
- Geabsorbeerd zijn in de activiteit

- Niet afgeleid worden (je energie gaat daar niet naartoe)
- Samengaan van bewustzijn en de actie
- Gevoel van controle
- Verlies van zelfbewustzijn
- Opgeslorpt zijn in...
- Tijd lijkt te vliegen (verlies van normaal tijdsbesef)
- Subjectieve veerkracht/drive/vrolijkheid van de ervaring.
- Soort van moeiteloosheid (kunnen en succes gaan samen)
- Taak wordt gekenmerkt door: duidelijke doelen, onmiddellijke en gerichte/behulpzame feedback omtrent het tegemoetkomen aan die doelen
- Uitdaging en capaciteiten zijn in evenwicht/balans

Csikszentmihalyi, Abuhamdeh, Nakamura (2005) maken een onderscheid tussen de kenmerken van flow en de voorwaarden voor flow. Drie voorwaarden zijn belangrijk om tot flow te komen: (1) duidelijke doelen; (2) de balans tussen de perceptie van de uitdaging (challenge) en de perceptie van het eigen kunnen (skills); (3) duidelijke en directe feedback. De drie kenmerken van flow zijn deze: (1) samengaan van actie en bewustzijn; (2) gevoel van controle over de situatie; (3) een veranderd bewustzijn van tijd (tijd uit het oog verliezen).

B. Leuvense betrokkenheidsschaal¹

a. De wijze van scoren met de betrokkenheidsschaal

(Uit Laevers, Peeters, Vanwijnsberghen, 1994)

Een uitspraak doen over de mate van betrokkenheid is geen lineair-rationeel proces, waarbij men aan elk van de signalen een score geeft (vb van 1 tot 5), de optelsom maakt en aan het eind een uitspraak doet over het betrokkenheidsniveau. Een goed lopend beoordelingsproces verloopt ten dele meer intuïtief. Het gaat om een proces van 'ervaringsreconstructie'. Daarbij kunnen er verschillende fasen onderscheiden worden:

1. Zich openstellen

Van de beoordelaar wordt van bij de aanvang van de observatie een open instelling gevraagd, namelijk de bereidheid om zich in de leerling te verplaatsen. Dat wil zeggen: tegelijk willen kijken én willen voelen of gewaarworden wat er in de leerling omgaat.

De signalenlijst is daarbij een hulpmiddel. Hij geeft aan voor welke tekenen, welke aspecten van de werkelijkheid men aandacht moet hebben. Is men voor een aantal signalen niet alert, dan krijgt men een vertekend beeld van de situatie.

2. Observeren en ervaren

De prikkels die door deze kanalen tot de observator doordringen, leveren de basis voor een empathisch begrijpen van wat er in de leerling omgaat. Die signalen werken op een directie manier op ons in. De prikkels die ons bereiken brengen in ons direct een 'beeld' teweeg van de persoon die we observeren. Dat beeld of die 'Gestalt' is niet alleen visueel, maar bevat tegelijk ook de gewaarwordingen, de ervaring die deze persoon in die situatie 'bezit'.

3. Toekenning van de schaalwaarde

De gestalt, dit geheel van 'gewaarwordingen' is het ruwe materiaal waarop al reflecterend de inschatting van het betrokkenheidsniveau berust. Men

¹ Laevers, F., Declercq, B., & Jackaman, S. (2011). Observing Involvement in Primary Education: A DVD Training Pack. Leuven: CEGO Publishers.

Laevers, F. & Peeters, A. (1994). De Leuvense betrokkenheidsschaal voor leerlingen LBS-L: Handleiding bij de videomontage. Leuven: CEGO.

Lietaert, S., Roorda, D., Laevers, F., Verschueren, K., & De Fraine, B. (2015). The gender gap in student engagement: The role of teachers' autonomy support, structure, and involvement. *British Journal of Educational Psychology*, 85 (4), 489-518.

vraagt zich daarbij af: hoe hoog schat ik de intensiteit van deze activiteit in als dit de ervaring is van deze leerling?

Niet alleen de observatie van de leerling kan hierbij helpen, maar ook een analyse van de activiteit geeft aan of en in hoeverre betrokkenheid kansen heeft.

Volgende activiteiten stellen grenzen aan de betrokkenheid. We besteden daarbij aandacht aan (1) complexiteit en (2) de motivationele bron:

- Activiteit die niet aansluit bij het ontwikkelingsniveau en de mogelijkheden van de leerlingen (te moeilijk of te gemakkelijker)
- Activiteit gericht op het bevredigen van andere behoeften dan de exploratiedrang zoals sensatiedrang, nood aan ontlading, aandacht, prestige, spanning, entertainment, ...

Concrete aanwijzingen voor het scoren

1. Zich afvragen of er sprake is van een activiteit of aandacht

Bij het kijken naar een leerling met het oog op het toekennen van een schaalwaarde, vertrekt de observator van de vraag of wat hij ziet volstaat om van 'activiteit' te spreken (schaalwaarde 3). Stelt de leerling een reeks van zinvolle handelingen die men een naam kan geven en die passen binnen het klasgebeuren? Tijdens klassikale momenten is dit, bijvoorbeeld, aandachtig luisteren, de gedachtegang en het feitelijke klasgebeuren (wat er te zien, te horen, te doen is) meevolgen, een inbreng doen, een vraag stellen...

Is deze vraag positief beantwoord, dan kan men de schaalwaarde 1 reeds uitsluiten. Is de activiteit vaak onderbroken kan men naar 2+ of zelfs 2 toe neigen.

Om de andere kant op te gaan, speurt men naar betrokkenheidssignalen. Men vraagt zich daarbij af of de activiteit de leerling wat doet, of hij echte concentratie toont... In dat geval overwegen we de schaalwaarden tussen 3+ en 5. Het is belangrijk hierbij steeds na te gaan of de signalen niet 'afgedwongen' zijn en het met andere woorden niet om 'schijnbetrokkenheid' gaat (zie verder).

2. Varianten van 'kijken' onderscheiden

Een bijzondere activiteit is 'kijken'. Dit kan wel of niet gepaard gaan met betrokkenheid. Of dat zo is, kan men enerzijds afleiden uit de intensiteit van de blik (dromerig of echt op iets toegespitst?) maar ook door te onderzoeken

of datgene waarnaar de leerling kijkt iets substantieels, iets 'interessants' te bieden heeft.

3. Aandacht hebben voor de dimensie 'complexiteit'

Het toekennen van een schaalwaarde vergt dat men oog heeft voor de complexiteit (één van de signalen). Meer bepaald: wat vraagt de activiteit van de leerling? Is het iets wat je blindelings kan doen, wat geen grote mate van bewustzijn veronderstelt, of is de activiteit van die aard dat de leerling zich ten volle kan geven?

4. Tussenwaarden scoren

Soms kunnen ook de tussenwaarden (vb 1+, 2+, 3+, 4+) gebruikt worden. Betrokkenheid is een continuüm dus de intensiteit van een activiteit is iets dat alle mogelijke positieve posities tussen 1 en 5 kan innemen.

5. Observeerbaar gedrag versus intenties

Bij het inschatten van betrokkenheid peilt men naar de actuele beleving in de actuele omstandigheden. Goede wil en beste intenties van leerlingen mag men daarbij niet in rekening brengen. Soms heeft men immers de indruk dat er een zekere gedrevenheid vanuit de leerling naar de activiteit toe is, maar dat is nog geen betrokkenheid. De leerling heeft met andere woorden wel de intentie om erin te vliegen, maar om één of andere reden is dat niet mogelijk en kunnen we dus niet spreken van 'intens bezig zijn'.

Daarnaast is er de situatie waarbij leerlingen betrokken bezig zijn, maar plots in niet-betrokkenheid vervallen, omwille van persoonlijke (te moeilijke taak) of situationele factoren (moeten wachten, geen inbreng krijgen). De volgende situaties illustreren dit:

- Koen wil wel verder werken aan zijn taak, maar hij moet van de leraar wachten tot de anderen bijgebeend zijn.
- Elke is erg geïnteresseerd, maar ze krijgt de kans niet om haar vragen te stellen of iets te vertellen.
- Salima wil wel opletten, maar haar buur zit de hele tijd te babbelen.

Bij deze momenten kan men de ommekeer in de observatieperiode makkelijk aangeven, bijv: "tot op het moment waarop hij moet wachten op de andere is het 4, dan haakt hij af en kennen we voor het tweede deel score 1 toe". Bij het geven van een totaalscore voor een episode zal men zo nauwgezet mogelijk de verdeling van de tijd over de respectieve deelperiodes in rekening brengen. Chronometreerders is bij videofragmenten een mogelijk hulpmiddel.

6. Schijnbetrokkenheid

Het is belangrijk steeds na te gaan of betrokkenheidssignalen niet 'afgedwongen' zijn en het met andere woorden niet om 'schijnbetrokkenheid' gaat. Zo zullen in de volgende situaties nauwkeurigheid, persistentie, concentratie en energie mogelijk zijn zonder dat er sprake is van betrokkenheid:

- Een leerling die doet alsof hij oplet en actief is om geen straf te krijgen
- Een leerling die zichzelf oplegt aandachtig te zijn vanuit een sterke wilskracht en plichtsbewustzijn
- Een klas waar het praktisch onmogelijk is om af te haken omwille van een strakke organisatie en vloeiend in elkaar overlopende activiteiten.
- Lesmomenten waarin animatie, entertainment of sensatie centraal staan.

Voor dit soort momenten zijn er twee speciale schaalwaarden, 3' en 4' toegevoegd. Ze staan voor twee varianten van schijnbetrokkenheid. Het accent wijst op de specifieke beleving en het motief dat aan de basis ligt van die beleving. Het zegt met andere woorden iets over wat de motor draaiend houdt. Waar de 3' samen gaat met een negatieve beleving, gaat de 4' samen met een positieve beleving.

Het verschil tussen **score 4** en **score 4'** heeft betrekking op de bron van de intense activiteit. Als die het gevolg is van de exploratiedrang spreekt men van betrokkenheid (score 4 of 5). Als die op andere motieven (spanning ontladen, aandacht krijgen, sensatielust...) terug te brengen is, spreekt men van schijnbetrokkenheid (score 4').

Het verschil tussen **score 3** en **3'** gaat terug op de specifieke beleving die samengaat met 3'. De activiteit wordt slechts aangehouden door de aanwezigheid van een interne (wilskracht, plichtsbewustheid, doorzettingsvermogen) of externe dwang (leraar, ouders). Wanneer de dwang er niet zou zijn, zou men afhaken (score 1 of 2). De spanning die hiermee gepaard gaat, wordt weerspiegeld in symptoomgedrag.

Score 3 staat voor routinematig handelen wat niet noodzakelijk spanning of een uitgesproken negatieve beleving met zich meebrengt.

b. De betrokkenheidssignalen²

Concentratie.

De aandacht van de leerling is op één beperkte cirkel gericht: die van zijn activiteit. Slechts intense prikkels uit de omgeving kunnen hem of haar bereiken en ev. afleiden. Een belangrijk richtpunt voor de observator (bij heel wat activiteiten) zijn de oogbewegingen van de leerling: is de blik intens gericht op de prikkels die voor de activiteit essentieel zijn (het bord, het handboek, de leraar, het materiaal) of dwaalt deze af?

Energie.

Bij bewegingsactiviteiten komt er veel fysische energie aan te pas en zou men zelfs de graad van transpiratie als een signaal kunnen beschouwen. In andere activiteiten kan een fysische component opvallen: luid spreken (roepen), er een vlot tempo op nahouden bij het uitvoeren van handelingen. Het mag daarbij evenwel niet gaan om een ontlading van opgekropte energie (bijv. omdat men zich te lang heeft moeten stil houden). Energie op het mentale vlak kan blijken uit de ijver waarmee gewerkt wordt of abstracter, uit de (denk)inspanning die van de gezichten valt af te lezen. Net als bij concentratie verradt de blik al veel; denk maar aan een starende en dromerige blik of een levendige oogopslag en ingespannen blik. Ook dit kan met fysische signalen als rode kleur en transpiratie gepaard gaan.

Complexiteit en creativiteit.

In betrokken activiteit zijn jongeren op hun best. Er is een goede afstemming tussen wat de activiteit van hen vraagt en hun competenties. Ze spreken hun cognitieve en andere mogelijkheden ten volle aan. Ze bevinden zich op de grens van hun kunnen en kennen. Hun gedrag is dan ook meer dan een routinematig handelen. Complexiteit omvat dan ook meestal creativiteit: de leerling doet iets persoonlijks met het aanbod, voegt er eigen elementen aan toe, brengt iets voort dat nieuw voor hem/haar is, laat iets blijken dat niet zonder meer voorspelbaar is, iets dat echt van hem/haar is. De leerling neemt als het ware z'n leerproces in eigen handen: ontdekt, legt verbanden, zoekt nieuwe toepassingssituaties/voorbeelden, stelt vragen, geeft opmerkingen. Het signaalpaar complexiteit en creativiteit veronderstelt dat we steeds nagaan wat de activiteit op mentaal vlak aan de

² Laevers, F. & Peeters, A. (1994). DE LEUVENSE BETROKKENHEIDSSCHAAL VOOR LEERLINGEN LBS-L: handleiding bij de videomontage. Leuven: CEGO.

leerling vraagt. Vaak zullen deze signalen aanleiding geven tot een correctie (naar onder toe) van de eerste, intuïtieve, scoring.

Mimiek en houding.

De niet-verbale tekenen van betrokkenheid zijn een grote hulp bij het beoordelen. Zo kunnen we het onderscheid maken tussen ogen die dromerig in de leegte staren, ongeïnteresseerd van het ene naar het andere gaan en een ingespannen kijken. Bij het luisteren naar verhalen of het bekijken van bv digitale media kunnen we de gevoelens die aan de orde komen zo van het gezicht aflezen. De algemene lichaamshouding kan een bijzondere concentratie verraden of verveling uitdrukken. Soms kan men zelfs uitspraken doen over de (niet-)betrokkenheid van jongeren die enkel van de rug af te zien zijn.

Persistentie.

Bij concentratie is alle aandacht en energie op één punt gericht. Bij persistentie gaat het om de duur van die concentratie. Jongeren die betrokken bezig zijn laten de activiteit niet makkelijk los. Ze willen de voldoening van een intense activiteit blijven smaken en zijn bereid daarvoor de nodige inspanningen te doen. Ze laten zich niet makkelijk door aantrekkelijke nevenactiviteiten verleiden. Een betrokken activiteit duurt meestal een hele tijd (afhankelijk van de leeftijd en het ontwikkelingsniveau). Een typische uiting hiervan is het willen verder werken na het belsignaal, vragen blijven stellen naar aanleiding van een les of de activiteit thuis verder zetten. Persistentie is echter niet altijd een signaal van betrokkenheid. Bij jongeren zie je wel eens volgehouden activiteit die voortkomt uit wilskracht en doorzettingsvermogen, niet te verwarren met betrokkenheid. Leerlingen die met andere woorden flink meewerken tijdens de les of gehoorzaam zijn, zijn daarom nog niet betrokken.

Nauwkeurigheid.

Leerlingen die betrokken bezig zijn tonen een bijzondere zorg voor hun werk: ze houden rekening met details, gaan nauwkeurig te werk. Niet-betrokken leerlingen gaan er vaak met de grove borstel over; het steekt niet zo nauw. Tijdens meer verbaal gerichte activiteiten zijn hen de minder opvallende dingen (een halfvuldig uitgebracht woord, een vluchtig uitgedrukte gedachte...) helemaal ontgaan.

Reactietijd.

De leerlingen zijn alert en gaan snel in op uitlokkende prikkels. Ze vliegen er meteen in en tonen daardoor hun motivatie om tot actie over te gaan. Ze reageren ook alert

op nieuwe prikkels die zich in de loop van de taak aandienen en die voor de activiteit relevant zijn.

Verwoording.

Jongeren geven door hun spontane commentaren soms zelf uitdrukkelijk aan of ze betrokken zijn of waren. Maar ook door enthousiast te beschrijven wat ze doen of gedaan hebben, geven ze meer impliciet aan dat het hen raakt: ze kunnen het niet laten om wat ze ervaren, gedane ontdekkingen te verwoorden.

Voldoening.

Betrokken activiteit gaat meestal gepaard met "genieten". Datgene waarvan men geniet kan erg uiteenlopend zijn, maar moet steeds wat met "exploratie", met het "contact nemen met de werkelijkheid", tot zich laten doordringen van prikkels, te maken hebben. Vaak is dat genieten impliciet aanwezig, maar soms zie je een leerling met manifeste genoegdoening naar zijn/haar taak kijken, trots zijn taak afgeven

c. De schaalwaarden

Schaalwaarde 1: geen activiteit

We reserveren deze score voor de momenten waarop leerlingen op 'non-actief' staan. Op dit moment heeft de leerling volledig **afgehaakt**. Er is geen spoor van enige mentale activiteit met betrekking tot de 'taak'. De leerling is volledig afwezig, zit te dromen, staart naar buiten, prult met z'n lat.

Wanneer er toch activiteit is tijdens deze momenten is ze niet taakgericht: poppetjes tekenen op een stukje papier, een intens gesprek voeren of een spelletje OXO spelen met je buur, de hijskraan buiten op straat bestuderen tijdens de wiskundeles....

Onder schaalwaarde I nemen we tevens alle momenten op waarin jongeren **schijnbaar** actief bezig zijn. Wanneer de leraar een taak geeft, begint de leerling bijvoorbeeld uitgebreide voorbereidingen te treffen (late reactietijd) zoals z'n stoel goed zetten, pennenzak uitladen, een goede pen uitzoeken, vulling controleren, schriften goed schikken, veel tijd nemen voor de titel en de datum... Dit alles noemen we **anticiperende handelingen**. Deze wijzen alleen op het ontbreken van betrokkenheid wanneer ze als pure tijdsवulling overkomen en niet-functioneel zijn of wanneer ze aan een zeer traag tempo worden uitgevoerd. Op deze manier tracht men het moment dat men aan de eigenlijke taak moet beginnen, uit te stellen.

Schaalwaarde 2: vaak onderbroken activiteit -

Waar in niveau I nagenoeg heel de observatieperiode uit niets doen of uit schijn-activiteit bestaat, kunnen we hier **momenten van (taakgerichte) activiteit** constateren. Er wordt naar een uitleg geluisterd, aan een opdracht gewerkt, leerlingen steken af en toe hun vinger op. Maar dit neemt bij benadering slechts de helft van de tijd in beslag. De talrijke of lange onderbrekingen bestaan uit ongericht wegstaren, dromen, prullen.

Een **variant** van deze schaalwaarde bestaat uit een vrijwel ononderbroken activiteit die van die aard is dat ze weinig of geen beroep doet op cognitieve vaardigheden. Er is geen progressie. Het zijn vaak geautomatiseerde handelingen zoals overschrijven van het bord. Het is meer dan het simpelste stereotype handelen, maar net te weinig om echt van een volwaardige "activiteit" te spreken. De lage complexiteit (één van de signalen) maakt dan ook dat de leerling de handelingen met een zekere "afwezigheid" kan uitvoeren.

Schaalwaarde 3: min of meer aangehouden activiteit

Jongeren zijn gedurende de observatie-episode nagenoeg aangehouden bezig met een bepaalde **activiteit**. Ze zijn bezig met een taak, luisteren en participeren mee aan de les door een inbreng te doen. Echte betrokkenheids-signalen ontbreken evenwel. Ze lijken veeleer onverschillig bezig, zonder veel inzet van energie. Een zekere nonchalantie is bij sommige leerlingen merkbaar. Ze vliegen als het ware op '**automatische piloot**'. In tegenstelling met de schijn-activiteiten, zien we wel een zekere voortgang in wat ze doen. Het is dus geen herhalen van uiterst simpele handelingen. De 'taak' wordt in grote mate volbracht. Bovendien zijn ze zich bewust van de handelingen die ze stellen, ze zijn er met hun gedachten bij. Maar het werk of spel raakt hen niet echt. Kinderen bewegen zich aan de oppervlakte; ze doen één en ander, maar het doet hen niets. Typisch is dat men de activiteit staakt als er een (aantrekkelijke) prikkel in het vizier komt.

Een andere situatie welke we onder schaalwaarde 3 plaatsen, is wanneer het lijkt dat iemand er niet helemaal bij is, maar als de leerkracht een vraag stelt, volgt er onmiddellijk een correct antwoord. De leerling heeft het klasgebeuren op een oppervlakkige manier gevolgd zodanig dat hij de meest belangrijke dingen heeft opgenomen. Dit komt vooral voor wanneer de activiteit onder de mogelijkheden van de leerling ligt. Juist omdat hij de leerstof vlug doorheeft, is hij in staat de les met een minimum aan aandacht te volgen. Hij houdt '**de motor**' als het ware **draaiend** om snel terug aan te sluiten van zodra het interessanter wordt.

Schaalwaarde 3': Schijnbetrokkenheid: variant I

Onder de schaalwaarde 3' brengen we die momenten waarop jongeren gedurende nagenoeg de hele observatieperiode aandachtig zijn, maar het **kost** heel wat aan **energie**.

Slechts met een flinke dosis **wilskracht** en **doorzettingsvermogen** slagen jongeren erin aan het werk of bij de zaak te blijven.

Die negatieve spanning merken we aan het feit dat leerlingen zich erg onrustig en gespannen tonen. Gevoelens van onbehagen, frustratie of verveling uit zich in **symptoomgedragingen**. Dit zijn handelingen die als steuntje dienen om aan de activiteit te blijven of die een zekere bevrediging schenken en op die manier spanningsreducerend werken. Men gaat zelf energie in de activiteit stoppen en zelf aangename gewaarwordingen teweeg brengen om aan het werk te blijven. Voorbeelden hiervan zijn spelen met een balpen, met de benen wiebelen, schommelen, tijdens het luisteren krabbelen op een stuk papier, nagelbijten, met de vingers op de bank tokkelen, zuchten...

Niet alleen wilskracht houdt leerlingen aan het werk. Soms is afhaken niet mogelijk zonder dat de leraar het heeft gemerkt en de leerling er terug bij roept. **Dwang** en sterke **controle** maken dan dat leerlingen noodgedwongen, maar vervuld van onbehagen, bij de activiteit blijven.

Een andere situatie die we onder deze schaalwaarde zetten, is die waar leerlingen **niet voldoende** tot **activiteit** kunnen komen door de aanpak van de leraar. De frustratie die hier uit voortkomt, leidt ertoe dat leerlingen elke kans tot actie zoeken om te benutten. Wanneer de leraar een aanbod doet om iets te **doen**: aan het bord komen, een antwoord geven, iets uitdelen, naar voor komen, de opdracht lezen.... reageert de leerling onmiddellijk. Op de andere meer passieve momenten zakt de aandacht terug weg en duiken de symptomen weer op, tot er een nieuw aanbod is.

Schaalwaarde 4: activiteit met intense momenten

Bij schaalwaarde 4 is er niet alleen sprake van activiteit, bovendien valt nagenoeg voor de helft van de observatietijd uit de signalen betrokkenheid af te leiden. De activiteit krijgt voor de leerling écht betekenis. Dit is af te leiden uit een aantal **betrokkenheidssignalen**. Belangrijk zijn hier concentratie, niet 'afgedwongen' persistentie, geringe afleidbaarheid en nauwkeurigheid. Interessepunten en exploratiebehoefte zijn de onderliggende drijfveren.

Een **variant** bestaat in een aangehouden en met concentratie gepaard gaande activiteit (niveau 5), waarvan de complexiteit evenwel niet voldoet: de handelingen ontlenen hun spankracht aan een gekozen doel (iets maken) maar zijn op zich eerder routinematig (vergen geen grote inzet van mentaal vermogen).

Schaalwaarde 4': schijnbetrokkenheid: variant 2

Leerlingen zijn actief en intens bezig met een bepaalde activiteit en gaan daar in op. De betrokkenheidssignalen energie, concentratie, persistentie, mimiek en houding zijn herkenbaar. Leerlingen beleven plezier aan de activiteit. Het enige verschil met schaalwaarde 4 ligt in **de bron van de intense activiteit**.

Wat maakt deze momenten zo succesvol? De voldoening ligt niet zoals bij betrokkenheid in het bevredigen van de exploratiedrang (verkennen van een stuk werkelijkheid), maar in het bevredigen van andere behoeften. Bijvoorbeeld de behoefte aan sensatie; wat is letterlijk: zintuiglijke ervaringen (lekker eten, een knuffel) en figuurlijk: hevige emoties ten gevolge van sensationele ervaringen (spanning, extase, vervoering, nieuwsgierigheid). Jongeren hebben tijdens deze momenten vaak de kans om zich te ontladen (zich fysiek uitleven, veel lawaai mogen maken). Deze momenten worden gekenmerkt door **entertainment, animatie** of 'simpele' humor.

Schaalwaarde 5: volgehouden intense activiteit

Schaalwaarde 5 reserveren we voor activiteiten die met **grote betrokkenheid** gepaard gaan. De leerling is duidelijk opgeslorpt door zijn/haar bezigheid. De blik is nagenoeg **ononderbroken** gericht op de handelingen en het materiaal. Bij luistermomenten ziet men echter soms het tegengestelde. Een sterk naar binnen gerichte blik verradt dan de inwendige mentale activiteit. Omgevingsprikkels bereiken hem/haar niet of nauwelijks. Handelingen volgen elkaar vlot op en vergen een mentale inspanning. Die wordt op een vanzelfsprekende manier en niet door inzet van pure wilskracht, opgebracht. Er spreekt uit de scène een zekere gespannen zijn op... (zakelijk en niet in emotionele zin!). Men beweegt zich op de grens van de eigen mogelijkheden. Men voelt een grote schroom om de leerling (om wat dan ook) te onderbreken. We zouden hem/haar uit een bijzondere toestand 'halen'. Voor Schaalwaarde 5 moeten vooral de **signalen** "concentratie", "persistentie", "energie" en "complexiteit" in grote mate aanwezig zijn.

De activiteit gaat soms met een grote ernst (positieve taakspanning) gepaard. Dan is, pas na het voltooien van de activiteit, voldoening uit mimiek en houding af te lezen.

Bron: Laevers, F. & Peeters, A. (1994). De Leuvense betrokkenheidsschaal voor leerlingen LBS-L: Handleiding bij de videomontage. Leuven: CEGO.

Is er aandacht/activiteit?								
Neen 100% afhaken	In de helft van de tijd 50% afhaken	Gedurende de hele observatieperiode						
Geen activiteit	Vaak onderbroken activiteit	Min of meer aangehouden activiteit/aandacht	Activiteit met intense momenten			Volgehouden intense activiteit		
Signalen								
Dromerige blik Prutsen Niet taakgericht Anticiperende handelingen	De helft van de tijd geen taakgericht gedrag Dromen, prutsen, babbelen Treuzelen, traag tempo; activiteit rekken Stereotiep gedrag zonder progressie	Onnauwkeurig/nonchalant Neutrale mimiek Minimale concentratie Routinematig 'op automatische piloot' of 'motor draaiende houden'	Mimiek en houding weerspiegelen een negatieve beleving Symptoomgedrag verradt spanning/frustratie/onbehagen en gevoelens van weerstand Vb: nagelbijten, wiebelen, met kleding spelen, frutselen, zuchten, aandacht ondersteunen door te prutsen Concentratie-moeilijkheden; korte onderbrekingen of afwezigheid Persistentie omwille van een moeten Bij elk aanbod van activiteit rechtveren met de vinger in de lucht en terug wegzakken als men de beurt niet krijgt. Onrustig gedrag: met de benen wippen, op de stoel ronddraaien, met de vingers op de bank tikken...	Mimiek en houding weerspiegelen een positieve beleving Energie en vlot tempo Intense activiteit Positieve verwoording Persistentie Aandacht groot Extase en vervoering	Persistentie Concentratie Nauwkeurigheid Energie Positieve verwoording en mimiek Reactietijd Grote ernst tijdens en voldoening na de activiteit Creativiteit	50-75% van de tijd betrokkenheid-signalen	75-100% van de tijd betrokkenheid-signalen	
								Soort van aandacht? Motief/bron van de activiteit?
Geen betrokkenheid	Lage betrokkenheid	Matige betrokkenheid	Routine		Intrinsieke motieven			
			Extrinsieke motieven	Dwang Controle	Wilskracht, plichtsbewust	Nood aan actie	Animatie/prestige/sensatie Entertainment/ontlading	Interessepunten Exploratiebehoefte Weet- en kennisdrang
Geen betrokkenheid	Lage betrokkenheid	Matige betrokkenheid	Schijnbetrokkenheid			Schijnbetrokkenheid	Hoge betrokkenheid	Maximale betrokkenheid

Score 1	Score 2	Score 3	Score 3'	Score 4'	Score 4	Score 5
---------	---------	---------	----------	----------	---------	---------